

EESTI A 無 O

SÕNUMI TOOJA

Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi kuuleht
Ilmub 1989. a. jaanuarist.

Nr. 9(33)

September 1990

Hind 50 kop.

TARTUS LOODI ESINDAMATA RAHVASTE ORGANISATSIOON

Maailmas elab üle viie tuhande rahva. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni kuulub aga vaid sada kuuskümmend riiki. Tuhandel rahvastel puuduvad esindusorganid üldse või on neil ainult piiratud omavalitsusorganid. Rahvastele, kellel pole oma riiki, on ÜRO üks tegelikult suletud. Nõnda on neil väga raske rääkida oma probleemidest rahvusvahelisel tasandil. Paljude väikerahvaste saatust sõltub täiesti suurriikide meelevaldast. Kuigi ÜRO on deklareerinud iga rahva enesemääramisõigust, võitlevad paljud rahvad selle eest tagajärjetult aastakümneid. Paljud kunagi iseseisvad riigid on okupeeritud teiste riikide poolt, okupeeritud rahvaste iseseisvustaoletusi vaadatakse aga tihti okupeeriva riigi siseasjana.

Septembri algul olid Tartus koos viie rahva delegaadid, pidamas nõu oma rahvusvahelise organisatsiooni loomise üle. Esindamata Rahvaste Organisatsiooni loomise idee tuli tiibetlastelt (kelle riik on juba nelikümmend aastat Hiina okupatsiooni all ja kelle pagulasvalitsust ei ÜRO ega suurriigid ametlikult ei tunnista), konkreetse kohtumise korraldamise initsiatiiv USA politoloogilt, Tiibeti pagulasvalitsuse nõuandjalt rahvusvaheliste suhete alal Michael van Waltilt. Peale Tiibeti valitsuse esindajate ja dr. van Walti visiiti Eestisse ning kõnelusi Eesti Komitee liikmetega selle aasta kevadel, otsustati põhimõtetelisel ära kohtumise korraldamine Tartus. Organiseerimisraskused võtsid enda peale Eesti Komitee ja Eesti Akadeemiline Orientaalselts. Kahepäevaste kõneluste tulemusena võeti vastu alljärgnev memorandum.

5.—6. septembril 1990. aastal kohtusid Tartus, Eestis, mitme rahva esindajad, et pidada nõu ÜRO-s seni esindamata maailma rahvaste probleemide ja taotluste üle.

Delegaadid arutasid rahvusvahelise organisatsiooni loomise küsimust. See organisatsioon peaks saama tema töös osalevate rahvaste foorumiks ja aitama kaasa nende rahvaste taotluste elluviimisele vägivallatult ja demokraatlikul teel.

Delegaadid otsustasid ühehäälselt luua niisugune organisatsioon. Selleks valiti ettevalmistav komitee Asutava Kogu kokkukutsumiseks ja korraldamiseks 1991. aasta veebruaris, kus võetakse vastu organisatsiooni põhikiri ja teised asutamisdokumendid.

Esindamata Rahvaste Organisatsioon tugineb mitteühinemise põhimõtetele ja tunnistab ainult vägivallatuid teid ja lahendusi. Organisatsioon on nende rahvaste foorumiks, kelle huvid ja taotlused pole küllaldaselt esindatud olemasolevates rahvusvahelistes organisatsioonides, ning annab neile rahvastele ka vajalikku spetsialiseeritud abi.

Rahvad, kes on avaldanud soovi saada organisatsiooni asutajaliikmeteks, kuid kes ei saanud mingil põhjusel Tartu kohtumisele tulla, kutsutakse Asutavale Kogule.

Pildil: kohtumisest osavõtjad ja konverentsi sekretariaat. ANDRES JOALA foto.

Korraldava komitee liikmeteks valiti järgmised isikud:

Linnart Mäll, esimees (Eesti)
Enn Tarto, aseesimees (Eesti)
Ngawang Rabgyal (Tiibet)
Jose Horte (Ida-Timor)
Arken Alptekin (Ida-Turkestan)
Guram Tšahvadze (Gruusia)
Haaläf Gardanov (Tataristan)
Taljat Iljasov (Krimm).

Asutava Kogu ettevalmistamise korraldajadirektori valiti Michael van Walt.

Alla kirjutanud: Ramiz Netovkin (Krimmi-tatari Rahvuslik Liikumine), Taljat Iljasov (sama), Lodi G. Gyari (Rahvusvaheline Liikumine Tiibeti Eest), Haaläf Gardanov (Tatari Ühiskondlik Keskus), Guram Tšahvadze (Gruusia Rahvuslik-Demokraatlik Partei), Vahtang Zenaišvili (sama), Enn Tarto (Eesti Komitee), Linnart Mäll (sama), Kalju Oja (sama).

RENÉ GUENON

MÄRKUSI KOSMILISTE TSÜKLITE ÕPETUSE KOHTA

Prantslane RENÉ GUENON (1886—1951) tegutses küll väljaspool akadeemilist orientalistikat, kuid huvi tema kõikehõlmavast eruditsiooni kajastava loomingu vastu on olnud alati suur. Nüüd näeb Lääne uusparempoolsus temas ühte oma klassikut. RG sai äratuse selle sajandi alguse Pariisis (mis oli ka paljusid Ida riike hõlmava koloniaal-impeeriumi pealinn) tegutsenud autentse idatraditsiooni esindajatelt, kes tegutsesid vastu Läänest lähtuval destruktivsele vaimsusele. Viimase oluline komponent oli teosoofia. Oma sõnul oli RG siis ainus Ida õpetusi õieti tõlgendav autor Läänes. Tema käsitluse põhimärksõna on „traditsioon“, mille all ta mõistab metafüüsilistel printsiipidel põhinevat kultuuri. Niisugune on Idamaade ja ka Lääne antiigi ja keskaja kultuur. Nüüdisaja kultuur on empiiriline ja pragmatistlik, ilma vaimse põhjata; vastandid on pigem traditsiooniline ja mittetraditsiooniline (või isegi antitraditsiooniline) maailm, mitte Ida ja Lääs. RG põhiteosed on „Sissejuhatus hindu õpetustesse“ (1921), „Ida ja Lääs“ (1924), „Nüüdismaailma kriis“ (1927), „Risti sümbolika“ (1931), „Kvantiteedi võim ja aja märgid“ (1945) ja „Suur triaad“ (1947).

Käesoleva artikli avaldas RG 1936. aastal oma mõttekaaslane A. K. Coomaraswamy juubelikogumikus. See võib olla väikeseks sissejuhatuseks tema käsitluse ja stiililaadi. RG Ida käsitluses pole kübetki nüüdisaja Lääne inimesele kallist poeetilist ja anarhistlikku unelemist, vaid ainult karm mõõndusteta intellektualism, mis on traditsioonilise kultuuri aluspõhi. Olgu lisatud, et traditsioonilise kultuuri metafüüsilisi printsiipe ei teadvusta inimene individuaalse meelelise kogemuse varal, need on pigem ilmutuslikku laadi. Piltlikult öeldes on inimkond nende tundmise algusajast kaasa saanud (*ex oriente lux!*) ja kannab neid kaasas nagu karavan kõrbes oasist pärinevat vett. Metafüüsilise teadmise säilitajaks on traditsioonilises ühiskonnas olnud mitmesugused initsiatsioonilised organisatsioonid, kus õpetaja edastab õpetuse õpilasele, kel selleks vaimseid eeldusi. Teistele jääb see paratamatult käsitamatuks ja tekitab neis ettekujutuse mingi salaõpetuse ja salaühingu olemasolust. Initsiatsioon on RG käsitluste teine oluline märksõna.

H. Udam

Seoses vihjetega, mis siin-seal on tulnud teha hindu kosmiliste tsüklite õpetuste ja nende analoogide kohta teistes traditsioonides, on meil mõnikord küsitud, kas ei võiks kirjutada kui mitte ammendavat käsitlust, siis vähemalt visandada piisavalt terviklik ülevaade sellest õpetusest. Ausalt öeldes näib, et selle ülesandega on peaaegu võimatu toime tulla — mitte ainult sellepärast, et küsimus on iseenesest väga keeruline, vaid pigem seetõttu, et äärmiselt raske on kõnelda neist asjust ühes euroopa keeles nõnda, et see oleks arusaadav nüüdisaja Lääne meelelaadile, mis ei ole põrmugi harjunud sedasi mõtlema. Ainus, mida meie meelest on võimalik teha, on püüda heita valgust mõnele seigale allpool järgnevate märkuste laadis. Need ei taotle enamast kui üksnes lihtviisil osutada, millest kõnealuses õpetuses juttu on, üritamata seda seletada süvitsi.

Kosmist tsüklit käsitleme selle mõiste kõige üldisemas tähenduses, so. kui mingi reaalsuse seisundi arengukulgu või, kui on tegemist väiksemate tsüklitega, siis selle seisundi piiratumaid ja erilisemaid modaalusi. Pealegi, tänu vastavuse seadusele, mis seostab kõik asjad üksteisega universaalses reaalsuses, on alati ja ilmingimata olemas teatud analoogia kas siis ühe olemistasandi eri tsüklite või siis põhitüklite ja selle väiksemate jaotuste vahel. See asjaolu lubab neist kõneldes kasutada ühte ja sama väljendusviisi, ehkki viimast tuleb sageli mõista ainult sümboliliselt: igasuguse sümbolismi olemus põhineb loomulikult reaalselt eksisteerival analoogiatel ja vastavustel. Me tahame siin osutada eeskätt „kronoloogilisele“ väljendusvormile, mille varal käsitletakse õpetust tsüklitest: kui võrd hindu traditsiooni järgi väljendab *kalpa* ühe maailma, st. universaalse reaalsuse mingi seisundi või astme olemiskulgu tervikuna, siis on ilmne, et pole võimalik kõnelda *kalpa* kestusest selle sõna otseses

tähenduses ja määrata seda mingites ajahükkides, sest viimased on seotud ainult olemis seisundiga, mille puhul aeg on tähtis eristav tunnus; täpsemalt öeldes on see vaid meie maailm. Üldisemalt on niisugusel kujutusel kestusest ja järgnevusest, mis johtub aja mõistest, üksnes sümbolne tähendus ja seda tuleb mujal rakendada ainult kui analoogiat: ajaline järgnevus on vaid pilt „ajajute“ põhjuste ja tagajärgede ühtaegu loogilisest ja ontoloogilisest avaldumisest. Et aga inimkeel ei suuda otsesõnu kõnelda olemisviisidest, mis meie omast erinevad, siis on taoline sümbolne väljendusviis piisavalt põhjendatud ning seda tuleb pidada täiesti loomulikuks ja normaalseks.

Meie ei kavatse siinkohal hakata käsitlema kõige suuremaid tsükleid — *kalpa*sid, vaid piirdume nendega, mis manifesteeruvad meie *kalpa* vältel, see tähendab, et me vaatleme *manvantaraid* ja nende alljaotusi. Sellel tasandil on tsüklitel nii kosmiline kui ka ajalookulgu iseloomustav tähendus; avaldudes eeskätt inimkonna maise olemasolus, on nad ka kõige otsesemas seoses sellega, mis toimub maailmas väljaspool inimkonda. Selles pole midagi imeiliku, kuna idee vaadelda inimkonna ajalugu teataval viisil eraldi kõigest muust maailmas toimuvast on eranditult nüüdisaegne ja silmnähtavalt vastandlik sellele, mida õpetavad kõik traditsioonid, tunnustades üksmeelselt paratamatuid vastavusi kosmilise ja inimliku olemisviisi vahel.

Manvantaraid ehk üksteisele järgnevate *Manude* ajastuid on arvult 14 ja nad moodustavad kaks seitsmelist jada, millest esimene hõlmab mineviku *manvantarad* ja selle, milles viibime praegu, teine hõlmab tuleviku *manvantarad*. Need kaks jada, millest üks hõlmab mineviku koos selle vahetu tulemuse olevikuga ning teine tule-

vik, võivad olla seotud vastavusse 7 *svarga* ja 7 *pātāla*ga, mis esindavad vastavalt inimoleku kõrgemate ja madalamate seisundite tervikut — kui neid vaadelda reaalsuse ehk universaalse manifestatsiooni tasandil hierarhia seisukohalt — või siis eelnevate ja järgnevate seisundite kogumit — kui neid vaadata tsüklite järjestikuse põhjusliku tingituse seisukohalt, käsitades viimast nagu tavaliselt, ajalise järgnevuse analoogina. Viimane vaatekoht on meie jaoks ilmselt viljakaim: vastavalt eespool nimetatud analoogiasuhte lubab ta näha meie *kalpa* sees universaalse manifestatsiooni kõiki tsükleid kajastavat tervikpilti. Selles mõttes võib öelda, et mõneti on *manvantarad* järgnevus teiste maailmade kajastus meie omas. Lisaks võib selle mõtte kinnituseks veel mainida, et sõnad *Manu* ja *Loka* esinevad arvu 14 sümbolse tähtsusega. Kui pidada seda pelgaks kokkusattuvuseks, tuleks tunnistada ka oma täielikku küündimatust igasuguse sümbolismile omaste süvaseoste mõistmisel.

Siinkohal sobib viidata veel ühele vastavusele *manvantara* tega, nimelt seosele 7 *dvīpa* ehk mandriga, milleks meie maailm jaguneb. Ehkki neid kujutatakse selle sõna otsesest tähendusest johtuvalt teatud moel ruumis paiknevate maade või saartena, ei tule öeldut mõista sõna-sõnalt ja pidada neid praeguse maailma eri jagudeks. Tegelikult „tõusevad nad pinnale“ üksteise järel, mitte samaaegselt; seetõttu on õigem öelda, et teatud ajaperioodi vältel on ainult üks neist manifesteerunud meelelise maailma tasandil. Kui see periood on *manvantara*, tuleb järeldada, et iga *dvīpa* peab *kalpa* vältel manifesteeruma kaks korda, kord kummaski seitsmikjadas. Et need kaks jada on teineteisega pöördvastavuses nagu on seaduspärane sellistel juhtudel, iseäranis *svargade* ja *pātāla* puhul, siis tuleb järeldada, et *dvīpade* manifesteerumisjärjekord

teises jadas on vastupidine esimese jada omale. Seega on jutt maise maailma erinevatest seisunditest, mitte tema jagudest. *Džambu-dvīpa* on tegelikult kogu maailm selle praeguses olekus; kui öeldakse, et ta asub lõuna pool Meru mäe, mis on teljeks, mille ümber pöörlevad meie maailmad, siis see tähendab, et Meru on sümboliliselt samane põhjapoolusega — sest kogu maailm asub tõepoolest sellest lõunas. Et seda ammendavamalt seletada, peaks meil olema võimalus tõlgendada *dvīpade* paiknemist korraldavate ilmakaarte sümboliliselt tähendust ning ka suhteid, mis on olemas kogu tsüklilõpetuse lähtealuseks oleva ruumilise ajalise sümbolika vahel. Kuna me ei saa aga siinkohal süveneda arutlustesse, mis nõuaksid juba üksi tervet köidet, peame piirduma ainult üldistavate märkustega, mida igaüks, kel aimu kõnealusest probleemist, võib hõlpsalt ise edasi arendada.

Viis käsitada *dvīpasid* ülalmainitud moel leiab kinnituse ka teistest traditsioonidest, iseäranis islamist ja judaismi kabalast pärit andmete varal, mis samuti kõnelevad 7 maast. Kabalas on 7 maad, mida on väliselt kujutatud Kaanani 7 osana, vastavuses „Eedomi 7 kuninga“ valitsemisaegadega, mis on piisavalt silmnähtavas vastavuses esimese jada 7 *Manuga*. Kõiki neid hõlmab „Elavate maa“, mis sisaldab meie maailma

võimalusi kogutervikus ja püsivas arhetüüplises olekus. Me võime siin täheldada kahe vaatekoha — järgnevuse (nagu see toimub manifestatsioonis eneses) ja samaaegsuse (algpõhjuste või arhetüüpide olemise) koosseistest. Taustaks võib öelda veel, et nende vaatekohtade vastavus on kindlal moel samane aja- ja ruumisümboolika vastavusega, millele me seoses *dvīpa* mõistega hindu traditsioonis äsja viitasime.

Islami esoterismis on 7 „maad“ tuntud veelgi otsesemalt kui maise olemasolu „kategoriad“ (*tabaqāt*), mis eksisteerivad üheaegselt ja mõnes mõttes ka ruumiliselt ühes paigas, kuid millest ainult üks võib olla tegelikult meeltega tajutav. Ülejäänud on samal ajal latentses seisundis ja tunnetusele kättesaadavad vaid erandlikult ja eri tingimustel; olgu veel öeldud, et nad manifesteervad nähtavana üksteise järel maailma üldise kestuse vältel. Teiselt poolt, igaühel „7 maast“ valitseb *qutb* ehk poolus, mis vastab samuti otseselt selle maa manifesteermise ajastu Manule. Need 7 poolust (*aqūb*) alluvad omakorda kõrgeimale poolusele nagu Manud, kes alluvad *Adi-Manule* (Ürg-Manule). Et aga need 7 maad on olemas põhimõtteliselt üheaegselt, täidavad poolused oma funktsioone pidevalt ja samaaegselt. Vaevast on vajadust lisada, et mõiste „poolus“ seostub otseselt Meru „poolaarse“ sümboolikaga, millest eespool juttu oli. Selles traditsioonis on Merule otsene vaste Qafi mägi. Lisame veel, et 7 mäisel nabal on vasted 7 taevapooluse kujul, neis domineerivad vastavalt 7 planetaarset taevastähti; loomulikult sugeneb siinkohal analoogia hindu õpetuse *svargadega*. See tõendab veel kord, et selles osas on mõlemad traditsioonid täielikus vastavuses.

Nüüd asume vaatlema *manvantara* alljaotusi *jugasid*, mida on neli. Eelnevalt mainime lühidalt, et mingi tsükli nelikjaotusest tuleneb palju sümboolseid rakendusi, neid esineb iseäranis sageli väiksemate tsüklite puhul; näiteks võib tuua 4 aasta-aega, 4 nädalat kuus, inimese 4 eluperioodi. Ka siin on olemas vastavus ruumisümboolikaga, mille esmaseks väljenduseks on 4 ilmakaart. Teisalt osutatakse ilmsele vastavusele 4 *juga* ja kreeka-romaa antiigist tuntud 4 ajastu (kuld-, hõbe-, vask- ja raudajastu) vahel. Nii siin kui seal on igale perioodile, kui teda võrrelda eelnevaga, iseloomulik süvenev mandumine; see seik vastandub otseselt progressidele, nagu seda mõistetakse nüüdisajal, ja on väga lihtsalt seletatav sellega, et tsükliiline areng, seega ka kogu manifestatsioonikulg tervikuna, tähendab paratamatult järk-järgulist eemaldumist alprintsibiist ja on selles mõttes tõepoolest „allakäik“; muide, see on samatähenduslik „(pattu) langemisega“ juudi-kristlikus traditsioonis.

Kulgemisel *jugas* *jugas* kaasneb mandumise tsüklite kestuse lühenemine, mis omakorda mõjutab inimese eluea pikkust. See on kõige olulisem suhe, mis on olemas eri ajastute kestuse vahel. Kui kogu *manvantara* kestust tähistada arvuga 10, siis *krita-juga* ehk *satja-juga* on 4, *treta-juga* 3, *dvāpara-juga* 2 ja *kali-juga* 1; sellele vastab *dharmat* sümbooliseeriva *hārja maha*

sümbooliseeriva *hārja maha* toetuvate jalgade arv eri ajastutel. *Manvantara* liigendub vastavalt valemile $10 = 4 + 3 + 2 + 1$, mis on vastupidiselt reastatud pythagorase *tetraktys*: $1 + 2 + 3 + 4 = 10$. Viimane valem vastab sellele, mida Lääne hermetismi keeles nimetatakse „ringi kvadratuuriks“ ja samuti ka „ringi kvadratuuri“ pöördülesandele, millise leiab otsest väljenduse tsükli lõpu side oma algusega, see tähendab, kõikide arenguastmete ühtsus. Siinkohal ühtub veel kord aritmeetiline ja geomeetiline sümboolika; me vaid vihjame sellele, et mitte eemalduda oma põhiteemast.

Mis puutub arvudes, mis paljudes tekstides tähistavad *manvantara* ja vastavalt ka *juga* kestust, siis on iseenesestmõistetav, et neid ei tule käsitleda kronoloogiana tavali- ses tähenduses, et neid ei peetaks vastava perioodi kestuseks aastates. Seetõttu pole nende arvude silmatorkavates erinevustes ka mingit tegelikku vasturääkivust. Ainus, mis nendes arvudes oluline, on üldiselt vaid

arv 4320 põhjusel, mida järgnevalt seletame, ning mitte nullide hulk, mis sellele järgneda võib. Nullid võivad isegi määratud olla eksitama neid, kes tahaksid tegelda konkreetsete arvutustega. Selline ettevaatlikkus võib esimesel pilgul veider olla, kuid seda võib lihtsalt seletada: kui meil oleks teada *manvantara* tegelik kestus ja lisaks ka täpselt määratav alguspunkt, siis võiks igaüks ilma suurema vaevata arvutusi teha ja nende põhjal tulevasti sündmusi ennustada. Paraku pole aga ükski ehtne traditsioon

Mandala — kosmilise ühtsuse sümbol.

iaalgi õhutanud tegema uurimusi, mille varal inimene võiks teada saada lähemat või kaugemat tulevikku, sest niisugune teadmine toob kaasa rohkem tüli kui tegelikku tulu. Seetõttu on *manvantara* kestus ja alguspunkti alati teadlikult varjatud, liites või lahutades tegelikust aastaarvust mingi arvu, seda korrutades või jagades nii, et säilivad ainult suurusühed. Lisagem, et ka teatud sümboolseid vastavusi on mõnikord moonutatud sama sihiga.

Kui *manvantara* kestus on 4320 aastat, siis nelja *juga* kestused oleksid vastavalt 1728, 864 ja 432. Kuid millise arvuga neid korrutada, et saada tegelik kestus aastates? On hõlbus täheldada, et kõik tsüklilised arvud on otseses seoses ringi geomeetrilise liigestamisega: nõnda $4320 = 360 \times 12$; selles liigestamises pole mingit suva ega tinglikkust, aritmeetika ja geomeetria vastavuse kohaselt on loomulik, et see toimub 3, 9 ja 12-kordsete kaup; kümnendjaotus on normaalselt seotud sirgjoonega. Ehkki see tähelepanek on fundamentaalse tähendusega, ei luba ta meil minna kuigi kaugele tsükliliste perioodide määramisel, kui me ei tea, et nende põhialus kosmilisel tasandil on astronoomia tuntud võrdpäevapunktide pretsessiooniperiood, mille kestus on 25 920 aastat. Sellest järeldub, et kevadpunkt nihkub edasi ühe kraadi võrra 72 aastaga. Arv 72 on täpselt arvu 4320 üks tegureid: $4320 = 72 \times 60$ ja 4320 on omakorda arvu 25 920 tegureid: $25\,920 = 4320 \times 6$. Tõik, et kevadpunkti pretsessiooni puhul on tegu samade ringi liigestamise arvudega, kinnitab veel kord

nende loomulikkust. Nüüd sugeneb aga järgmine küsimus: milline astronoomilise perioodi kordne või tegur vastab *manvantara* tegelikule kestusele?

Periood, mida rakendatakse eri traditsioonides kõige sagedamini, pole ilmselt mitte pretsessioon, vaid pigem pool sellest: see vastab tõepoolest muinasraani ja kreeka „suurele aastale“, mille pikkust on hinnatud ligikaudu 12 000 või 13 000 aastale; tema täpne kestus on 12 960 aastat. Pidades silmas sellele perioodile omistatud erilist tähendust, võib arvata, et *manvantara* sisaldab täisarvu „suuri aastaid“. Kuid milline see arv on? Selle kohta leiame aga just hindu traditsioonist täpse vihje, mis on üpris veenev, et seda seekord sõna-sõnalt võtta: kaldealastel on Xisuthrose — see on silmatorkavalt identne praeguse ajastu Manu Vaivasvataga — valitsemisaja kestus 64 800 aastat, seega täpselt 5 „suurt aastat“.

Märkigem möödaminnes, et arv 5, mis on ka meelelise maailma elementide *bhūtade* arv, peab paratamatult olema erilisel tähtis kosmoloogia jaoks ning kallutav pidama tõeks järgmist arutlust: vahest on võimalik leida vastavus 5 *bhūta* ja 5 üksteisele järgneva „suure aasta“ vahel? Seda enam, et vana Kesk-Ameerika traditsioonis seostatakse elemente kindlate tsükliliste perioodidega. Kuid see küsimus nõuab edasist uurimist.

Mis ka ei oleks, kui see on *manvantara* tegelik kestus ja kui lähearvuks on 4320, mis on $1/3$ „suurest aastast“, siis tuleb seda korrutada 15-ga. Teiselt poolt jaguneb 5 „suurt aastat“ loomulikult ebavõrdseteks osadeks, kuid vastavalt 4 *juga*-vahelistele lihtsatele proportsioonidele: *krita-juga* on 2, *treta-juga* $1/2$, *dvāpara-juga* 1 ja *kali-juga* $1/2$. Need arvud moodustavad poole neist, mida mainisime eespool, kui *manvantara* kestuseks oli arv 10. Tavalistes aastates oleksid 4 *jugat* vastavalt 25 920, 19 440, 12 960 ja 6480 aastat, kokku 64 800 aastat. On näha, et need arvud on suurusjärgult täiesti tõepärased ning võivad iseloomustada üpris täpselt praeguse inimkonna vanust.

Lõpetame siinkohal oma arutlused, sest mis puutub meie *manvantara* alguspunkti ja järelikult ka punkti, milles viibime praegu, siis ei kavatse me üritada seda määrata. Kõikide traditsiooniliste andmete põhjal teame, et viibime juba ammu *kali-juga* ja oleme selle lõpu lähedases osas, mille kirjeldused Puraanades on hämmastavalt sarnased nüüdisaja oludega. Ent ilmselt pole tark tegu seda rohkem täpsustada, pealegi lõppeks see paratamatult sedalaadi tulevikuennustamisega, mille ette traditsiooniline õpetus — ja mitte ilma tõise põhjusega — nii palju takistusi seab.

Prantsuse keelest tõlkinud
HALJAND UDAM

DHARMA LÄÄNES

Tiibeti budismist Läänemaailmas ja Nyingma Keskusest
Berkeley California räägib EAO kirjavahetajaliige
MARET KARK

Tegelete tiibeti budismi uurimisega juba üsna kaua aega. Kui palju on olnud võimalust kokku puutuda elava traditsiooniga?

Kuna Tiibeti on viimastel aastakümnetel kommunistliku Hiina võimu all kõvasti kannatanud ja välismaalastele enamasti suletud, siis oleks õige öelda, et otseselt Tiibeti budismiga ei ole mul õnnestunud kokku puutuda. Kuid tiibeti budism elab edasi teistes maades ning reisimisvõimaluste avardades olen saanud külastada tiibeti budismi keskusi Rootsis ja Ameerikas, mida võiks küll ka rootsi ja ameerika budismi keskusteks nimetada, sest budism on seal sedavõrd juurdunud. Varem, seitsmekümnendate alguses sai käidud Burjaatias, kus elab edasi sajanditevanune Tiibetist lähtuv budistlik traditsioon.

Millal ja kuidas need keskused Läänes on tekkinud?

Tiibeti budismi keskused Läänes kujunesid põhiliselt seitsmekümnendatel aastatel. 1959. aastal emigreerus Tiibetist koos Dalai Laamaga suur osa Tiibeti vaimueliidist — laamadest. Pagulasseisundis alustati aktiivset tegutsemist oma kultuuripärandi säilitamiseks ja maa iseseisvuse taastamiseks. Suurim tiibetlaste keskus rajati Põhja-Indiasse Dharamsalasse, India valitsuse eraldatud maa-alale, kus praegu asub Tiibeti pagulasvalitsus. Paljud nooremad laamad omandasid lühikese ajaga inglise keele ja kaasaegse kõrghariduse ning hakkasid otsima teed tänapäeva teaduse ja Buddha-dharma kokkuvõimiseks. Mitmed neist on kutsutud Euroopa ja Ameerika ülikoolide juurde konsultantideks ja lektoriteks. Euroopas ja Põhja-Ameerikas, kus tiibeti põgenike grupid varjupaika said, viimasel ajal ka Lõuna-Ameerikas ja Austraalias, on loodud Dharma õppimise keskusi Lääne inimestele. Suur huvi nende vastu näitab, et tiibeti budismil on kaasaegses maailmas kandepinda. Tõsi küll, budism ei astunud Läänemaailmas tühjale kohale, selleks ajaks oldi läbi käidud juba mitmed budismiga tutvumise etapid. Euroopas olid välja kujunenud omad budoloogia ja indoloogia koolkonnad, Ameerikas oli rohkem kui sajandivanused budismi traditsioonid „hiinalinades“. Pärast II Maailmasõda vaimustusid intellektuaalsed ja kunstiringkonnad zen-budismist, mis sai alguse beat-põlvkonna poeetide luulest. Hiljem eitasid hipid Lääne traditsioonilise ühiskonna väärtusi ning otsisid väljapääsu ja eneseväljendusvorme. Idast. Seega oli Dharma levikuks kaasaegses maailmas roheline tee, ehkki selle taga oli Tiibeti traditsioonilise ühiskonna häving.

Möödunud suvel viibisite tiibeti budismi ühes kuulsamas keskses Ameerika mandril — Nyingma Instituudis. Kuidas Te sinna sattusite?

Nyingma Instituudiga olen olnud kirjavahetuses 1974. aastast. Paar aastat tagasi sain sealt küllakutse koos stipendiumivõimalusega, ent kiri meeldiva uudisega seisis kusagil aasta aega, nii et tookord sõidust enam midagi välja ei tulnud. Möödunud suvel külastasin Ameerika Ühendriikides elavaid sugulasi ning, kord juba Ameerikas, sain võimaluse ära käia ka läänerrannikul, San Francisco satelliitlinnas Berkeley, kus Nyingma Instituut asub.

Mida see instituut endast lähemalt kujutab?

Nyingma Instituut on õigupoolest üks osa suuremast kompleksist — mandalast, mille rajas Ameerikas Tarthang Tulku, Ida-Tiibetist, Golokist pärit Nyingma koolkonna

õpetaja. Tarthang Tulku on Tarthangi kloostris üks ümbersündinud laamadest ning sai Tiibetis põhjaliku traditsioonikohase hariduse, enne kui emigreerus 1959. aastal Indiasse. Seal töötas ta lektorina Benarese Sanskriti Ülikoolis. Lootuses tuua Läände arusaamist tiibeti budismist, rändas ta läbi Euroopa ja Ameerika Californiasse, kus elab 1969. aastast. Tol ajal oli nn. „San Francisco renessanssi“, hipide ja lillelaste liikumise kõrgpunkt ning California oli vaimse ärkamise keskus, mis ilmselt koos kauni looduse ja hea kliimaga sai põhjuseks, miks Tarthang Tulku selle koha va-

Tempel Odiyana keskuses.

lis. Ta ise on öelnud, et ameeriklaste tohutu ettevõtlikkus ja vastuvõtlikkus kõigele uuele veensid teda selles, et Ameerika on Dharma vastuvõtuks kõige sobivam paik. Juba mõni kuu peale saabumist alustas Rimpotše („Suur Kalliskivi“ nagu teda austavalt nimetatakse) seminaride ja kursustega. Sellest mõnekümne entusiastiga algatatud ettevõttest kujunes 1970. aastal välja Tiibeti Nyingma Meditatsiooni Keskus (Tibetan Nyingma Meditation Centre) ning selle kõrval tekkisid peagi Dharma Kirjastus (Dharma Publishing) oma trüki-kojaga (Dharma Press). Kirjastus annab välja budismi ja kunstikirjandust, psühholoogia ja filosoofia sarju, ilmuvad keskuse ajakiri „Gesar: Buddhism in the West“ ja aastaraamatuna mõeldud „Crystal Mirror“, samuti mitmesugused lasteseeriad. Nyingma Instituut loodi omaette allasutusena 1973. aastal.

Milles Nyingma Instituudi tegevus õieti seisneb?

Kui Tiibeti Nyingma Meditatsioonikeskus on mandala süda, nõ, sisemine ring, siis Nyingma Instituut on üks Dharmaasse, tema tegevus on suunatud väljapoole. Instituut korraldab seminare, kursusi ja loengusarju mitme eriala spetsialistidele, aga ka lihtsalt asjast huvitatutele. Kursused varieeruvad kestuselt ja ülesehituselt. Korraldatakse nädalalõpukursusi, mõnenädalasi, kuuajalisi ja pikemaajalisi tsikleid ning nende koondnimetus on Inimese Arengu Suunamise Programm (Human Development Training Program). Algtasemel juhataatakse inimese tagasi iseenda juurde, õpetatakse jälgima oma keha ja meelt. Edasijõudnutele toimuvad juba spetsiifilisemad kursused traditsioonilises nyingma-meditatsioonis. Lääne inimesele on traditsioonilised Dharmaõpetused raskesti mõistetavad, sest nad on väljendatud talle tundmatu kontekstis. Ameeriklastega

töötades on Rimpotše leidnud palju võimalusi väljendada tiibeti traditsiooni tõdesid praktilisel kujul, millel on Lääne kultuuris kindel väärtus.

1983. aastal käivitus instituudi juures nn. Yeshe De (Teadmise) programm tiibeti kirjaliku pärimuse säilitamiseks, tõlkimiseks ja uurimiseks, millest kutsutakse osa võtma teadlasi kogu maailmast. Selle programmi raames ollakse huvitatud ka Tartu Ülikooli Raamatukogu tiibeti käsikirjade ja ksülograafiate kollektsioonist. Veel on käimas programm „Aeg, ruum ja teadmine“ (Time, Space and Knowledge), mille raames tegeldakse interdistsiplinaarselt budismi ja kaasaegse teaduse ühitamise probleemidega. Lähitulevikus kavatakse hakata välja andma stipendiume aastaks ja pikemaks ajaks teadlastele ja tõlkijatele elamiseks ja töötamiseks Nyingma uues maakeskuses Odiyanas, mille ehitus peaks varsti lõpule jõudma.

Osalesite ise ka mõnel kursusel?

Olin Nyingma Instituudi külaline, seejärel oli mul soodus võimalus kasutada aega oma äränergemise järgi ja tutvuda instituudi tööga laiemalt. Eelkõige huvitusin tiibeti keele tõlkeseminaridest. Muidu on kursustest osavõtt tasuline: nädalane programm maksab 300 USD, kahepäevane 550 USD, kuuajaline 1000 USD. Töö toimub vaheaegadega kella kuuest hommikul kella kümnenni õhtul. Kursustest osavõtjad on oodatud abistama ka instituudi majapidamistöodes, mis on kavandatud praktika osana. Ent maja ja aia korrashoid ning toiduvalmistamine Ameerika tasemel ei võta kuigi palju aega ega ole koormavad. Nyingma koolkond rõhutab eriti kõikide tegevuste muutmist budistlikuks praktikaks. Dharma tähendus saab mõistetavaks igapäevases elus ja igapäevane elu saab tähenduse Dharma. Sellist suhtumist sümboliseerib hästi budistlik stuupa: kõrgemaid astmeid ei ole võimalik ehitada enne, kui on rajatud kindel alus, maaelementi kujutav risttahukas.

Kas instituudis õpetavad ainult tiibetlased?

Ei, instituudis töötavad ainult ameeriklased, kuid külalislektoritena esinevad sageli tiibetlased nagu ka teadlased kõikjal mujalt maailmast. Instituudi ainus tiibetlane, vaimne juht ja direktor on Tarthang Tulku, kuid ta ise avalikult praegu ei õpeta, vaid on keskendunud kirjutamisele — temalt on inglise keeles ilmunud üle kümne raamatu — ja paljudele muudele projektidele nagu Tarthangi kloostrit taastamine Tiibetis, Odiyana maakeskuse väljaehitamine, budistliku ülikooli rajamine Nepalis jpm. Instituudi kande jõud on ameeriklased, instituut on mõeldud Ida ja Lääne koostumispäigana.

Mida õieti tähendab nimetus Nyingma?

Nyingma (kirjapildis *nying-ma*) on vaimne tiibeti budismi koolkond. Sõna *nying-ma* tähendabki tiibeti keeles „vana“, „ iidne“. Selle koolkonna Tiibetis rajas VIII sajandil Odiyanast pärit guru Padmasambhava. Seega on koolkond püsinud üle tuhande aasta. Tegelikult ulatub Nyingma koolkonna ajalugu veelgi kaugemale, maha-siddhade-aegsesse Indiasse. Koolkonna elu jõu on taganud väga suur paindlikkus ja oskus näha igas olukorras inspiratsiooniallikat. Nyingma laamad on enamasti ilmligid ja seega erakordselt vahenditerikkad. Aegade vältel on nad suutnud oma õpetatut kohandada uutele muutuvatele oludele, ilma et õpetusest samal ajal midagi kaduma oleks läinud. Nii ka nüüd Ameerikas.

Uutles MÄRT LÄÄNEMETS

Seletusi V ja VI peatüki mõistmiseks

Nendes peatükkides võib märgata autori justkui kahetist hoiakut: ühelt poolt ta nagu kutsuks tegema kõlvatuid tegusid, teiselt poolt aga annab neile ometi üsna ränga hinnangu. Seletus on lihtne: Vātsjājana on eelkõige teadlane, kes annab objektiivse kirjelduse sellest, mis tema ajal toimus (ja mis on toimunud ka teistes maades ja teistel aegadel). Tema enda hoiak oli ju välja öeldud juba „Kaamasuutra“ algul: dharma ja artha on ülemad kui kaama! Nüüd kohtame sama väidet VI. 51 V. 5. Vita — vt. seletusi I raamatu IV peatüki juurde. V. 30. Praeguse Gujarati territooriumil asunud Kotta riigi valitseja Ābhīra käinud magamas kaupmees Vasumitra kodus tema naisega. Kāśi on praegune Benares (Vārāṇasī). Kirjeldatud sündmuse kohta aga ei

anna ka Jaśodhara kommentaar mingit informatsiooni. V. 32. Andhra nimetus on säilinud isegi tänapäevasel osariigil. Maa ise asub Godavari ja Kriṣṇa jõgede vahel. V. 33. Vatsagulma oli maa Dekhani poolsaarel V. 34. Vidarbha asus samuti Dekhani poolsaarel. V. 35. Aparanta asus India lääneosas. V. 36. Surāstra — Kathiawari poolsaare muistne nimetus. V. 38 Kuus tunnet on kirk, viha, ahnus, ülbus, joovastus ja vaimustus. VI. 4. Loomupärane suhtumine tähendab seda, et kahe esimesega nad magavad, kolmanda aga jäta üldse rahule. VI. 25—26 tunduvad mulle kerge muigega kirjutatud olevat. Tśoraka — *Trigonella corniculata*. Tumbi — *Lagenaria vulgaris*. VI. 34. Ābhīra riik asus praeguse Gujarati lõunaosas. VI. 37 Strīrādžja — tõenäoliselt mütoloogiline, Põhja-Indiasse paigutatud riik. VI. 38. Gauda — praegune Lääne-Bengal. VI. 39. Sindhu — Induse orus asuv piirkond. VI. 41. Banga — enam-vähem praegusele Bangladeshile vastav ala. Anga — Lääne-Bengalis asunud riik. Kalinga — India idaosas asunud suurriik.

VI RAAMAT LÕBUNAINE

I peatükk Mõtisklus sellest, keda on vaja vastu võtta ja keda mitte ning kokkusaamise põhjustest. Vastuvõetava mehe enda poole pööramine.

§ 51. Mõtisklus sellest, keda on vaja vastu võtta ja keda mitte ning kokkusaamise põhjustest.

1. Lõbunaised astuvad mehega vahekorda naudingu pärast, põhiliselt aga siiski sissetuleku saamiseks.
2. Naudingu eesmärgil toimimine on loomulik, raha eesmärgil toimimine aga kunstlik.
3. Kuid ka seda saab loomulikuna esitada.
4. Sest mehed hakkavad usaldama naisi, kes nende himu rahuldavad.
5. Naine peaks näitama, et temas ei ole üldse ahnust.
6. Ta ei tohiks oma tuleviku kindlustamiseks raha teenida ebaväärikate vahendite abil.
7. Naine peaks olema alati ehitud ja ta peaks vaatama kuninglikule teele, nii et teda oleks võimalik näha, kuid seda ei tohi ta teha liiga pealetükkivalt, sest ta peab olema kui kaup.
8. Võtku ta oma lähedasteks sõpradeks neid, kes toovad tema juurde ihaldajaid ja neid teistest naistest lahutavad, kes teda õnnetustest eemale hoiavad, tema vara rohkendavad ja ei lase külalistel teda allutada.
9. Niisugusteks võivad olla:
 - a) valvurid
 - b) kohtunikud,
 - c) tähetargad,
 - d) hulljulged
 - e) kangelased,
 - f) temaga võrdselt arukad,
 - g) kunstide tundjad,
 - h) pithamardad,
 - i) vitad,
 - j) vidūṣakad,
 - k) pärjapunujad,
 - l) lõhnaainetega kauplased,
 - m) kõrtsmikud,

- n) pesupesijad,
 - o) habemeajajad,
 - p) kerjused.
- ja teised, kes teda aidata suudavad.
10. Ainult raha eest võib kohtuda inimestega,
- a) kes on isemeelsed,
 - b) kes on väga noored,
 - c) kes on rikkad,
 - d) kes on varanduslikult sõltumatud,
 - e) kes on ametnikud,
 - f) kellele raha kergesti kätte tuleb,
 - g) kes on armukadedad,
 - h) kelle sissetulekud on suured,
 - i) kes usuvad oma õnne sisse,
 - j) kes on hooplejad,
 - k) kes on impotendid, kuid püüavad end meestena näidata,
 - l) kes armastavad endataolisi üle trumbata,
 - m) kes on loomult helded,
 - n) kellel on mõju kuningale ja ministritele,
 - o) kes usuvad saatust,
 - p) kes põlgavad rikkust,
 - r) kes ei pea millekski vanemate tahet,
 - s) keda ligimesed tähtsaks peavad,
 - ś) kes on rikka mehe ainsad pojad,
 - z) kes on rändmungad,
 - ž) kes on salaarmastajad,
 - t) kes on kangelased,
 - u) kes on ravitsejad.

11. Kelle väärtuseks on aga armastus ja kuulsus, neid tuleb püüda võita just nende omaduste pärast.

12. Ihaldaja väärtusteks on:

- a) kõrge päritolu,
- b) mõistus,
- c) erinevate õpetuste tundmine,
- d) luuleand,
- e) oskus juttu vesta,
- f) sõnakus,
- g) vaprus,
- h) erinevate kunstide tundmine,
- i) vanadest lugu pidamine,
- j) suurejoonelisus,
- k) tugevus,
- l) püsiv kiindumus,
- m) pahatahtlikkuse puudumine,
- n) loobumus,
- o) sõbraarmastus,
- p) kiindumus seltskonda, koosviibimistesse, külaskäikudesse, etendustesse ja mängudesse,

Kaamasuutra-38

- r) tervis,
- s) vigastamata ihu,
- š) energia,
- z) kainus,
- ž) mehelikkus,
- t) sõbralikkus,
- u) oskus olla naiste lemmik ja juht, mitte aga ori,
- v) iseseisvus,
- õ) tooruse puudumine,
- ä) armukadeduse puudumine,
- ö) vihkamise puudumine.

13. Naise erilised voorused on:

- a) ilu,
- b) noorus,
- c) head saatust näitavad märgid ihul,
- d) kiindumus voorustesse ja mitte rahasse,
- e) soov astuda armuvahekorda,
- f) kindlameelsus,
- g) samaväärsus,
- h) tahe kuuluda ebatavalisele mehele,
- i) ahnuse puudumine,
- j) seltskonna ja kunstide hindamine.

14. Naiste tavalised voorused on:

- a) mõistus,
- b) iseloom,
- c) hea käitumine,
- d) siirus,
- e) tänutunne,
- f) kaugelenägelikkus,
- g) püüd mitte vastu vaielda,
- h) koha ja aja turdmine,
- i) naiselikkus,
- j) masenduse puudumine,
- k) malbehäälsus,
- l) teiste laimamisest hoidumine,
- m) viha puudumine,
- n) ahnuse puudumine,
- o) kõrkuse puudumine,
- p) kõlvatuse puudumine,
- r) oskus hakata rääkima alles pärast seda, kui teine on rääkinud,
- s) „Kaamasuutra“ tundmine,
- š) „Kaamasuutraga“ seotud teaduste tundmine.

15. Vooruste vastanditeks on puudused.

16. Vastu ei ole vaja võtta seda,

- a) kellel on tiisikus,
- b) kes on haige,
- c) kellel on ussid,
- d) kelle hingeõhk on halb,
- f) kes armastab oma abikaasat,
- f) kes räägib ropult,
- g) kes on ihnuskoi,
- h) kes on julm,
- i) kelle vanemad on hüljanud,
- j) kes on varas,
- k) kes on petis,
- l) kes teeb trikke,
- m) kes ei tee vahet õige ja väära vahel,
- n) kes on valmis end raha eest vaenlasele müüma,
- o) kes on häbitu.

17. Õpetajad on väitnud, et kohtumise põhjuseks on:

- a) kirg,
- b) hirm,
- c) raha,
- d) tung ennast maksma panna,
- e) himu kätte maksta,
- f) uudishimu,
- g) osavõtlikkus,
- h) nukrus,

- i) püüd dharmat täita,
- j) kuulsus,
- k) kaastunne,
- l) püüd näidata osavõtlikkust,
- m) häbi,
- n) sarnasus ihaldatuga,
- o) rikkus,
- p) kire vaibumine,
- r) samaväärsus,
- s) elamine naabruses,
- š) püsivus,
- z) lootus.

18. Vätsjajana aga väidab, et nendeks on raha, masendusest väljapääsu otsimine ja armastus.

19. Armastus ei tõrju aga raha kõrvale, sest just see on peamine.

20. Kui aga tegemist on masendusega jne., siis tuleb nende intensiivsust uurida. — Esitatud oli mõtisklus sellest, keda on vaja vastu võtta ja keda mitte ning kokkusaamise põhjustest.

§ 52. Vastuvõetava mehe enda poole pööramine.

21. Isegi kui vastuvõetav mees kutsub, ei tohi sellega kohe nõusse jääda, sest mehed põlgavad naisi, kes on kergelt kättesaadavad.

22. Et mehe kalduvusi kindlaks teha, selleks tuleb tema juurde saata ustavaid lähikondlasi, näiteks masseerijaid, muusikuid või komejante. Kui neid aga ei ole, siis pithamardasid jt.

23. Nemad uurigu välja, kas ihaldaja on puhas või ebapuhas, kas ta on kiindunud või mitte, kas ta on kirklik või ei ole, kas ta on helde või ihne.

24. Kui kõik on selge, siis võib vita abil armuühendus astuda.

25. Toogu vita armastatu tema juurde vuti-, kuke- või oinavõitluse ettekäandel või papagoi rääkima õpetamise ettekäandel või etenduse või kunstide nautimise ettekäandel või viigu teda ennast ihaldaja juurde.

26. Kui mees on saabunud, siis tuleks talle armastusannina kinkida midagi niisugust, mis äratav kirge ja huvi: „Selle ma kingin ainult sinule.“

27. Kui mees selle üle rõõmu tunneb, siis lõbustagu naine teda vestluste ja aupaklikkusega.

28. Kui mees on lahkunud, siis saatku naine otsekohe tema juurde lõbusalt kõnelda oskav teener kingitusega või mingi ise sinna pithamarda seltskonnas mingil ettekäandel.

29. Selle kohta on mõned salmid:

Beetlilehed ja vanikud,
samuti lõhnavad salvid
vestlust üleva hoiavad,
meestes kiindumust kütavad.

30. Naine andku kingitusi,
võtku mehelt kingitusi,
näidaku, et soovib olla
vahekorras mehega.

31. Hoolitsus ja kingitused,
peen ja meeldiv käitumine
peagi mehe allutavad,
temas iha äratavad.

**NÕNDA LÕPEB KUUENDA RAAMATU ESIME-
NE PEATÜKK „MÕTISKLUS SELLEST, KEDA ON
VAJA VASTU VÕTTA JA KEDA MITTE NING
KOKKUSAAMISE PÕHJUSTEST. VASTUVÕE-
TAVA MEHE ENDA POOLE PÖÖRAMINE“.**

JAAN KAPLINSKI

IDA JA LÄÄS

Hieroglüüfid *dong* ja *xi* — ida ja lääs — moodustavad hiina keeles koos mõiste, mida eesti keeles võib tähistada sõnadega 'asi', 'miski' või ka 'mittemiski'.

Ida ja Lääne vastandamine ja võrdlemine on vähemalt sada aastat olnud populaarne teema, millele on pühendatud esseid, raamatuid, ajakirju ja konverentse. Seda müdugi Läänes. Ainult seal eksisteerib selline mõiste nagu „Ida“ ja usutakse, et sellel Idal on mingid ühised eripärad, mis teda Läänest eristavad. Ida on Läänele teine tsivilisatsioon, temale vastanduv rivaal-tsilisatsioon. Teistes piirkondades ei ole Lääs leidnud midagi, mida tsivilisatsiooniks pidada või on siis selle täielikult hävitanud nagu Lõuna- ja Kesk-Ameerikas. Idas aga oli islami maailm, oli India ja Hiina oma satelliitidega nagu Indo-Hiina, Korea ja Jaapan. Selles kõiges peeti ja peetakse mõnel pool, näiteks Eestis, peamiseks just erinevust Läänest ning ühendatakse nad siis Oriendi, Ida nime alla.

See tähendab, et Ida on niisuguses Lääne omaga kontrasteeruva tsivilisatsiooni tähenduses rohkem mütolooiline kui teaduslik mõiste. Kui peame teda määratlema, selgub, et tal ei ole selget tähendust nagu mõistetele „koerakoonlased“, „barbarid“ või „metsinimesed“ või mõni muu selletaoline, millega inimesed alati on kindlustanud oma etno-kultuurilist identiteeti.

Teistsuguste inimeste, teistsuguste kultuuride olemasolu on meile nähtavasti ebamugav, vahel isegi ähvardav ning me eelistame ehitada enda ja nende vahele kaitsvaid seinu, millest olulisemad on umbusk ja halvaksapanu. Aga ka lihtsalt piiritõmbamine, nagu Ida ja Lääne vahele. See piir on puhas fiktsioon ja selle võiks sama edukalt tõmmata mujale, näiteks India ja Iraani või India ja Hiina vahele. Indiast vaadatuna võiks Kaug-Ida olla Ida ja Euroopa koos Araabia maade ja Iraaniga Lääs. Kristlus ja islam, eemaltvaates väga lähedased, on tegelikult ühe religiooni sektid, kes austavad enam-vähem samu pühamehi ja kelle pühapäigadki suuresti kattuvad. India on islami, kristluse ja judaismiga palju vähem ühist; Hiina erineb kummastki nimetatust omakorda. Liikudes vastupäeva Euroopa Atlandi rannikult ida poole, läbime neli kultuuriipiirkonda: Euroopa, Lähis- ja Kesk-Ida (islamimaailm), India (tiibetlased ei protesti, kui siia lugeda ka Tiibet) ja Kaug-Ida (Hiina, Korea, Jaapan).

Kuhu tõmmata nende kultuuriareaalide piirid? Kas see ongi nii oluline? Asja saab mõista ja määratleda ka teisiti, kui nende vahele täpseid piire tõmmates. See on üks, mida võiksime Kaug-Idalt õppida. Kaks tuhat aastat on Euroopas aina räägitud, et põhimõistest tuleb defineerida, piiritleda (*finis* tähendab ladina keeles piiri), aga seni pole see õnnestunud. Nüüd on kognitiivne psühholoogia näidanud, et normaalselt ei mõtle me mitte piiritletud aristotellikude mõistetega, vaid prototüüpidega, paarist iseloomulikust liigi esindajast moodustatud mõistetega. Piirijuhud normaalselt mõtlemist eriti ei huvita, defineerimist väärtustav mõtlemine kaldub aga alati neisse takerduma. Kas kaudsihitus või sihitismää-

rus? Kas rahvas või rahvus? Kas ühe Jumala kolm persooni, kolm avaldumisvormi või Isa kaks avaldumisvormi või Isa ja Poeg ning neist lähtuv Püha Vaim? Kõik need võimalused on inimmõte leidnud ja pakkunud ning neid kõiki on keegi uskunud ja nende kaitseks väidelnud.

Lääne vaim on piiritlev ja seekaudu eristav-lõhestav. See eristamine viib nii kultuuriliselt kui poliitiliselt killunemisele, aina suurema hulga parteide, sektide, riikide, kunstivoolude ja filosoofiate tekkimisele. Et seda vältida, võetakse appi vägivald, kuulutatakse üks usk, üks filosoofia, üks kunstisuund õigeaks, võideldakse ühtsuse eest, sektantluse, ketserluse ja separatismi vastu. Ideaal on ühtsus, seda ei saa aga saavutada ilma vägivaldta, ilma üht soosimata ja paljusid alla surumata. See vägivaldse ühtsuse taotlus elab Läänes edasi ja avaldub tema äärealadel, näiteks Punasel Venemaal (Venemaa tuleb tingimata lugeda Lääne osaks, nagu väitis omal ajal ka Oskar Loorits). Mõned praegused tendentsid Läänes sünnitavad kartust, kas sealne pluralism ja sallivus on nii kindlad ja kestvad, või on silmapiiril totalitarismi oht, kasvõi näiteks tsivilisatsiooni kristlike põhiväärtuste juurde tagasipöördumise sildi all.

Miks ma seda kirjutan? Selleks, et minu meelest on siin suur erinevus Lääne-Euroopa ja Kaug-Ida mõtlemise vahel. Kaug-Idas ei ole piiritlemine, eristamine kunagi olnud nii keskne kui Euroopas, seal on enam opereeritud prototüüpidega nagu inimsugu on teinud ürgaegadest peale. Kaug-Ida tekstides on sõnakasutus vabam, on vähe või ei ole üldse termineid, mida võib ühes tekstis kasutada ainult ühes kindlas (piiritletud) tähenduses. Seda, et taoistlikutes tekstides ei ole enamasti tegu terminitega meie mõttes, tasuks arvestada. See kehtib suurel määral ka teiste kaugida originaaltekstide kohta, loeme neid siis konfutsiaanlikeks või buddhistlikeks.

Sellel, kas kasutatakse defineerimata mõisteid ja pööratakse rohkem tähelepanu (proto)tüüpilisele kui piirijuhutudele või püütakse opereerida defineeritud mõistetega, on tõsiseid tagajärgi. Definitsioonid soodustavad realismi, prototüübid nomina-

lismi. NB! Kasutan siin ja edaspidi mõisteid rohkem Hiina kui Euroopa moodi, defineerimata, vabalt. Realism soodustab lõpetatud, absoluutsusele pretendeerivate teooriate („Summad“) tekkimist, nominalism jätab otsad lahti, tunnistades, et ainuõiget teooriat olla ei saagi ja olemasolevate kõrval võib õige olla ka mõni uus.

Realism sobib paremini kokku ratsionalismiga kui nominalism, tema pakutud universaalsed teooriad, olgu need teoloogilised, filosoofilised või teaduslikud, annavad inimestele kindluse selles, et nad maailmas orienteeruvad, usu oma teadmisse, olgu see siis ilmutuslikult või eksperimentaalselt hantitud. Mõlemal juhul ei anta irratsionaalsele, ratsionalismielesele mõtlemisele olulist kohta, valitseb mõistuspärane. See tähendab suuremat või vähemat murrangut, vana mõtlemine, kujutlemine, müüdid, senine usk ja arusaam võib osutuda vananenuks, ratsionaalse maailmapildiga sobimatuks ja tema võib kõrvale heita.

Nominalist on siin ettevaatlikum, ta ei usalda mõistuslikult loodud ja universaalsusele pretendeerivaid teooriaid sel määral, et ta tunnistaks tingimata valeks kõik, mis nendega ei sobi. Tema meelest võib alati asju näha ja kirjeldada teisiti, see tähendab, et vanad viisid neid näha ei pruugi uute kõrval veel täiesti valed ja kõlbmatud olla. Nominalist ei kasuta hea meelega sõnu „vananenud“ ja „igane“ mineviku mõlemisviiside, uskude ja teooriate kohta.

Võrreldes Läänega (võtame ka seda mõistet defineerimata!) on Hiina ja muu Kaug-Ida kõvasti nominalistlikumalt orienteeritud. Nominalistlik on mahajaana-budhism, veel selgemini aga Hiina enda peamised õpetused, mida Läänes tavatsetakse nimetada konfutsianismiks ja taoismiks. Nende defineerimisega ja klassifitseerimisega on aga ikka olnud raskusi, kuna mõlemad õpetused ei ole Hiinas kunagi olnud täpselt defineeritud, nende vahel ei ole olnud selget piiri, mida Lääne teadus on suure pingutusega püüdnud tõmmata. Me saame tegelikult osutada mõnele mõlema õpetuse põhijoonele, ei ole aga viljakas püüda leida nende eristusjooni. Taoistide klassikud Laozi ja Zhuangzi rõhutavad ülima tõe väljendamatust. Laozi'd kommenteerides võiks öelda, et tema meelest on kõik sõnastatud ebakindel ja ajutine, kindlust ja püsi on sõnastamatus tões enam. Zhuangzi ütleb, et „sõna on tõe (või tõeluse) külaline“. Niisiis mitte peremees, nagu tihti Läänes.

Klassikaline taoism on meie mõttes filosoofilisem kui konfutsianism. Nominalistlik on aga selgesti ka viimane. Nominalism pakub inimestele vähem kindlust universaalses õpetustes, ei juhata teda filosoofiliselt või teoloogiliselt ümber sõnastatud uude maailma. Kuna inimene kindlust vajab, leiab ta seda siis mujalt. Kaug-Idas leidis ta selle traditsioonist. Kui realistlik ratsionalism lubab olnu kõrvale heita, siis nominalism soodustab olnu säilimist: uue usu kõrval jääb alles vana, uus filosoofia ei tõrju kõrvale senist. (Järgneb)

MAJANDUS JA FILOSOOFIA KÄSIKÄES

27.—30. augustini toimus Moskvas XII T'oegye konverents teemal „Konfutsianism ja tänapäev“. Konverentsist võttis teadusdirektoriina osa EAO president Linnart Mäll. „Sõnumitooja“ poolt talle mõned küsimused.

MIDA TÄHENDAB NIMETUS T'OEGYE?

T'oegye oli kuulus korea konfutsianistlik õpetlane, kes elas XVI sajandil. Koreas on konfutsianism ja T'oegye õpetus peaaegu identsed mõisted. Tänapäeval on olemas rahvusvaheline T'oegye Ühing, mille keskus asub Sõulis (muide, korealaste endi kinnituste kohaselt hääldub Korea Vabariigi pealinna nimi just nimelt Sõul, mitte Soul ega Söul; möödunud talvel Eestit külastanud T'oegye Ühingu tegevsekretär hr. Bach Oun-jeh väitis, et vaidlusalune vokaal hääldub täpselt nii, nagu õ eestikeelse sõna *õlu* algul). Ühing korraldab igal aastal eri maal oma konverentsi. Möödunud aastane konverents leidis aset näiteks Pekingis. Loodetavasti toimub üks järgmisi T'oegye konverentse juba lähimail aastail Eestis.

KES VÕTSID KONVERENTSIST OSA?

Osavõtjaid oli 120 ümber, umbes pooled neist lõunakorealased, ülejäänud üsna paljudest maadest. Enamik lõunakorealasi olid ärimed — T'oegye Ühingu liikmed, kes kasutavad konverentsi ära ärisidemete sõlmimiseks. Selles pole midagi laiduväärset, sest lõunakorea kapitalismi iseloomustatakse kui konfutsianistlikku kapitalismi, mis paljus põhineb Konfutsiuse ja T'oegye ideedel. T'oegye Ühinguks kuulub konfutsianismiga tegelevate õpetlaste kõrval üsna arvukalt väga mõjukaid ühiskonnategelasi ja ärimed.

KAS SA ISE KA KONVERENTSIL ESINESID?

Jah. Minu ettekande teema oli „Konfutsianistlik humanism ja tänapäev“.

KAS SAID LÄHEMALT TUTTAVAKS KA KOREA ÄRIMEES-TEGA?

Jah, suhtlesin üsna paljudega. Lõunakorealased on väga huvitatud äri- ja majandussidemetest mitte üksnes Venemaaga, vaid ka Baltikumiga. Nad jätsid mulle lahkelt oma koordinaadid ja andsid muud informatsiooni, mida EAO on valmis vahendama asjast huvitatud ettevõtetele Eestis, eeskätt loomulikult oma kollektiivliikmetele.

Pildil : XII T'oegye konverentsi korraldav komitee; keskel T'oegye Ühingu tegevsekretär hr. Bach Oun-jeh.

„Sõnumitooja“ tellimisel

Meie ajaleht jätkab ilmumist ka järgmisel aastal. Selle aasta lõpuni võtame taas vastu tellimusi „Sõnumitoojale“ 1991. aastaks posti teel koju saatmisega. Tellimiskirjad palume aegsasti saata toimetuse aadressil — 202400 Tartu, Tiigi 78-117. Kirjas peab olema 1. tellija nimi ja täielik aadress (loetavalt); 2. soovitud komplektide arv; kirjale peab olema lisatud rahakaardi kviitung või pangalekande number ja kuupäev. Eelistame kollektiivtellimusi. Ühe aastakomplekti tellimishind (koos saatekuludega) on 8 rubla. Tellimisraha saata Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi arveldusarvele nr. 700840 Elamu-Sotsiaalpanga Tartu osakonnas.

NB! Toimetusest saab veel osta ja posti teel tellida „Sõnumitooja“ 1989. aastakäigu köidetud täiskomplekte (hind 25 rubla) ning vanemaid üksiknumbreid. Täiendavat teavet saab tööpäeviti telefonil (8+234) 30 805.

Ida ja Põhja võrdleva uurimise ja loovuse studio „ORIENT“ võtab juurde uusi liikmeid india tantsu rühma „AMRITA“ (Pille Roos juhendamisel) igal neljapäeval kell 17.00 Tallinnas, Endla tn. 59, Noorte Tehnikamajas.

Toimetus: Märt Läänemets
Indrek Ude

Päise kujundus: Leonhard Lapin

Toimetuse aadress: 202400. Tartu, Tiigi 78, ruum 117.
tel. 3-08-05. Trükikoda „Oktoober“: Tallinn, Kreutzwaldi 24.
Ofsettrükk. Tellimise nr. 3686 Maht 1 pg. Tiraaž 20000